

УДК 656.7.071.7:351.814.263.2:378:168.522 (045)

О. М. Сідоркіна

ЕКЗИСТЕНЦІЯ БУТТЯ І МИСЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ГРАНИЧНОЇ САМОТНОСТІ

Національний авіаційний університет

Анотація. У статті розглядаються екзистенційні аспекти буття і мислення особистості, в умовах граничної самотності, представлені у літературній традиції робінзонади. Аналізуються особливості сприйняття дійсності ізольованого суб'єкта. Досвід робінзонади є варіантом саморефлексії людини стосовно свого положення, у наслідок чого можна говорити про екзистенційну модель буття людини, яка визначає особливості та спрямованість її предметно-практичної діяльності. Основою дослідження є положення екзистенціалізму, уявлення про пізнавальні можливості людини в граничних ситуаціях, а також ідеї філософської антропології та соціальної філософії, які відображають сучасні погляди на комунікативні процеси особистості, діалектику соціального і індивідуального на рівні окремого індивіда.

Ключові слова: людина, робінзонада, боротьба, індивід, буття, екзистенційне мислення, наукове мислення, самотність.

Вступ

Самотність людини має багатогранні прояви у суспільстві, у повсякденному житті, вона зумовлена різними чинниками, але в кінцевому виразі має завжди негативний підсумок, перешкоджає її самореалізації, а іноді ставить її на межу життя і смерті. Для індивіда, який опиняється в ситуації ізольованості, настають часи винятково важливих роздумів, саморефлексії свідомості, за якими постає спроба осягнути глибинні основи буття, зрозуміти причини страждань і знайти, якщо це можливо, шляхи подолання самотності.

Широке дослідницьке поле проблеми самотності та її подолання надає нам літературна традиція робінзонади, починаючи від класичного часу епохи Д. Дефо до сьогодення. Звернення до цієї тематики з використанням філософських підходів аналізу дає можливість глибше зрозуміти сутність питання, визначити його історичні етапи та соціальну зумовленість, а також виявити концептуальні шляхи зняття суперечності між суспільно значущим потенціалом людини та неможливістю його реалізації в умовах самотності. Але у будь – якому разі ми маємо справу з екзистенційними проблемами буття, що постають перед особистістю за даних обставин та певними засобами їхнього вирішення.

У філософській системі екзистенціалізму одне з центральних місць належить поняттю самотності і приреченості на неї людини у світі, можливих варіантів її подолання, особливостям екзистенційного мислення (Хайдеггер, 1993: 327-44; Кьеркегор, 1993). Для розкриття зазначеної теми важливе значення мають також роботи, присвячені різним аспектам формування свідомості, комунікації, побудові наукового дискурсу в умовах інформаційного суспільства (Дротянко, 2011: 5-8; Ягодзінський, 2015: 88-93). Становлять інтерес дослідження щодо різних аспектів вивчення твору Д. Дефо у контексті міжкультурної історії ідеї робінзонади (Fisher, 2005: 129-39). Важливим джерелом для вивчення зазначеного питання може слугувати сама канва романів, які по-суті є своєрідними щоденниками, у яких знайшли відображення внутрішній світ і складні духовні переживання особистості.

Філософський науковий доробок дає змогу прослідкувати втілення екзистенційних переживань людини як окремої особистості, тих процесів, які

відбуваються у її внутрішньому світі в складні і драматичні моменти життя. Ті принципи, якими керується людина за таких обставин, її надії і сподівання, її боротьба і мужність, нарешті, її свобода вибору і воля до життя справлятимуть неминуще значення для мислячої істоти як сьогодення, так і майбутнього.

Мета і завдання

Оскільки важливим питанням в екзистенційному осягненні світу виступає проблема суб'єкта, який відчуває і пізнає світ, то застосування відповідних філософських уявлень вбачається продуктивним у плані вивчення конкретних проявів різноманітних кризових ситуацій самотності і боротьби, в яких може опинитися людина. Тому метою статті є дослідження особливості прояву буття, мислення особистості та її суб'єктивного сприйняття у граничних ситуаціях ізольованості суб'єкта, який сприймає, представлених у літературній традиції робінзонади. В якості об'єктів розгляду ми обрали два твори відомих авторів – «Пригоди Робінзона Крузо» Д. Дефо та «Таємничий острів» Ж. Верна (Дефо, 1992; Верн, 1987).

Методологія дослідження

В процесі дослідження ми користувалися теоретичною спадщиною філософії екзистенціалізму, зокрема, уявленнями про пізнавальні можливості людини в умовах граничних ситуацій, а також ідеями філософської антропології і соціальної філософії, які відображають сучасні погляди на комунікативні процеси особистості, діалектику соціального та індивідуального на рівні окремого індивіда.

Результати

При аналізі екзистенційних засад буття і мислення людини у граничних умовах робінзонади ми виходили з кількох аспектів. Насамперед, це обставини і мотивація потрапляння людини в умови тривалої ізольованості. По-друге, це відображення реального місця конкретної людини у суспільстві, характеру її соціально-комунікативних зв'язків до вимушеної самотності. І по-третє, це характер і засоби взаємозв'язку, спілкування індивіда з Абсолютом, сприйняття навколишньої первісної природи і власних сил, що проявляється у подальшій предметно-практичній діяльності. В цьому випадку, аналіз сюжетної канви творів

«робінзонадної» тематики свідчить про своєрідний антропологічний експеримент з випробування сил і здібностей героїв у ситуації боротьби з невідомим, проявів волі до життя, глибокої саморефлексії свого становища і його причин, в результаті реалізації якого можна говорити про певну екзистенційну модель буття і мислення особистості.

При цьому, хоча розгортання сюжетних ліній здійснюється за безпосередньої участі їхніх авторів, у своїй основі вони мали реальних прототипів, індивідів, яким вдалося пройти крізь вимушену ізоляваність і повернутися до суспільства. Тому аналіз такого експерименту має велике значення, у тому числі з позицій екзистенційної дії людської особистості. Прослідкуємо розвиток таких моделей буття і мислення на матеріалах вищезгаданих творів. Обставини і засоби потрапляння героїв цих творів у ситуацію вимушеної ізоляваності різняться між собою. Якщо Робінзон Крузо виступає типовою жертвою кораблетрощі (випадків яких було достатньо в епоху вітрильного флоту, зокрема у XVII ст.), то герої роману Ж. Верна потрапляють на невідомий острів на повітряній кулі, віднесеної ураганом на велику відстань. Схожим є основа сюжетів, яка виражає недобровільний, драматичний характер набуття нового життєвого статусу, який усвідомлювався як покарання, випробування духовних і фізичних сил, і волі людини. Надалі умови життя й діяльності цих робінзонів отримують різний напрям. Саме недобровільність та вимушеність класичної робінзонади виступає, на нашу думку, важливим складовим компонентом і відправним сенсом побудови всієї моделі комунікації індивіда з оточенням, специфіки прояву внутрішньої екзистенційної сутності власного «я» в умовах буттєвої кризи.

Питання глибоко екзистенційного характеру турбували Робінзона у перші часи самотнього існування на острові, які поставали перед ним із невблаганною силою і невідоротністю. Мислення індивіда отримало дуального характеру, де перетиналися відчуття граничного відчаю і страху перед величезною безоднею невідомого та інстинктивне прагнення до виживання, підкріпленого раціональним мисленням.

Герої роману Ж. Верна «Таємничий острів», опинившись в усамітненні від навколишнього соціального світу, не були позбавлені міжособистісної комунікації. Це створювало принципово іншу буттєву ситуацію. Раціоналізм, позитивні знання, досвід невеликого колективу вимушених колоністів дозволив у короткий термін (лише чотири роки провели робінзони на цьому острові) забезпечити собі цивілізоване життя і перетворити недоторкану природу острова, опрідметнити її своєю діяльністю. Незвичність історії цих людей полягає в тому, що, на відміну від традиційних «робінзонів», які мали змогу користуватися матеріальними запасами із загиблих кораблів, їм довелося створювати свій добробут буквально з чистого листа, завдяки енциклопедичності знань, майстерності, сміливій думці, енергії і винахідливості, а особливо – вільній, наполегливій і творчій праці. «Інженер вірив у

майбутнє тому, що відчував себе здатним вирвати у цієї дикої природи усе необхідне для свого життя і для життя своїх товаришів, а вони не страшилися нічого, знаючи, що з ними Сайрес Сміт» (Верн, 1987: 96). Тут ми спостерігаємо зовсім іншу, багато в чому раціоналізовану та сцієнтизовану, модель мислення і буття, в якій автор роману майже не зупиняється на складних внутрішніх переживаннях героїв. Гранична ситуація небезпеки та самотності не стала для їхньої свідомості істотною перешкодою перед вірою у розумом, сили і можливості людини долати будь-які труднощі. Умови їхнього спільного існування у маленькому колективі просто не залишали часу для подібних саморефлексій, сумнівів, переживань та екзистенційних страхів. Спільна мета боротьби, працелюбність, життєвий оптимізм, що проявлявся також у гуманізмі, високій духовності і моральних якостях героїв, їхній сміливості та готовності до героїчних вчинків. Від самого початку герої роману дійшли згоди «...дивитись на себе не як на нещасливих людей, що зазнали трощі, а як на поселенців, що прибули на цей острів із певною метою – заснувати тут колонію»..., розраховуючи на свою «...енергію та на допомогу неба» (Верн, 1987: 103). Сам острів у автора роману набув ознак своєрідної моделі нашої планети, яка цивілізована людською творчою працею, а його колоністи – представниками людства на його різних рівнях (Пашенко, 1987: 9).

На противагу даній моделі мислення і світовідчуття, яку можна було б охарактеризувати як буттєвий оптимізм, автором роману до сюжетної розповіді вводиться інша, протилежна за своїми характеристиками, модель вимушеного робінзона Айртонна, колишнього злочинця, покараного за скоєні злочини відбувати покарання у самотності на ненаселеному острові. Цей персонаж не зміг винести тягара самотності і деградував до рівня людиноподібної істоти з тваринними інстинктами, і тільки знаходження колоністами врятувало його від остаточного розлюднення. Вустами головних героїв свого роману Ж. Верн нагадує про негативні наслідки самотності для індивіда, який може і не перенести його тягара, особливо залишившись на самоті у похилому віці, що сталося з капітаном Немо, який підкорив увесь підводний світ океану, але занадто пізно зрозумів свою помилку: «Самотність, відірваність від людей – доля сумна, непосильна... Я ось помираю тому, що уявив, ніби-то можна жити одному!..» (Верн, 1987: 528). Як різняться ці думки жалю і відчаю з фіналом пригод Робінзона Д. Дефо після повернення його на Батьківщину заможною людиною: «Тим часом я сам до деякої міри обжився у Англії, а головне, одружився – беззастовідно і цілком вдало в усіх відношеннях, і від цього шлюбу в мене було троє дітей – двоє синів і одна дочка» (Дефо, 1992: 285).

Поряд із міжособистісною комунікацією, яка була постійно присутня у героїв роману Ж. Верна та у Робінзона Д. Дефо на певному етапі життя, відбувалася також певна взаємодія з надприродним, Богом. Ідея божественного активно бере участь у бутті і мисленевій діяльності Робінзона. Можна вважати, що вона є невід'ємною

складовою його життя, бере участь у роздумах і саморефлексії особистості. Так, за раз встановленим порядком у Робінзона «...на першому плані стояли релігійні обов'язки і читання Священного Писання, яким я незмінно відводив певний час три рази на день» перед мисливством і господарськими заняттями (Дефо, 1992: 107).

Роздуми Робінзона на релігійну тематику, які наводить автор роману у багатьох його місцях, відображають соціально-психологічні механізми формування особливого різновиду комунікації усамітненої людини, яка глибоко переживає свою самотність, знаходячись біля межі екзистенційної прірви розпачу, але релігійний суспільний досвід якої компенсує відсутність соціальної комунікації інтенсивною мисленнєвою діяльністю, спрямованою на трансцендентний об'єкт. Включення ідеї активної комунікації з трансцендентним до практики оцінювання позитивних і негативних аспектів власної долі дало можливість Робінзону Д. Дефо обрати конструктивний сценарій поведінки, спрямований на виживання в складних умовах: «І як тільки у мене з'явилася ця думка, я припинив перейматися безплідним жалкуванням, чому мене викинуло саме сюди, схилився перед волею провидіння, котре, як я починав відтепер вірити і усвідомлювати, завжди і усе влаштовує до кращого» (Дефо, 1992: 103). І далі: «Після таких міркувань я живіше відчував благодать до мене провидіння і від усього серця дякував Богу за своє теперішнє становище зі всіма його втратами і негараздами, ... я повинен був бути вдячним уже за те, що живу; а щоб зробити це життя цілком щасливим, мені потрібно було постійно пам'ятати, який добрий і милосердний Господь, що піклується про мене. І коли я безупинно зважив усе це, я заспокоївся і припинив сумувати» (Дефо, 1992: 123). Результатом такої діяльності стала трансформація світогляду Робінзона, зміна значущості і пріоритетності духовних цінностей порівняно із відповідною ціннісною структурою особистості «суспільної» людини, що паралельно супроводжувалося трансформацією його релігійної свідомості, глибшим і інтимнішим відчуттям Бога, формуванням іншої моделі комунікації з Абсолютом.

Зовсім інше місце спілкуванню з Богом відводить Ж. Верн у житті своїх героїв. Ідея надприродного не знаходиться на першому плані, вони не розпочинають новий день з релігійних роздумів, як це робив Робінзон Крузо, але їхня релігійна свідомість визнавала провідну роль надприродних сил у формуванні загального плану всілякого буття: «Про великі діяння нехай судить Бог, оскільки все від нього виходить!» (Верн, 1987: 522). Звернення до надприродного відбувалося у контексті саморефлексії і логічного аналізу перебігу подій свого перебування на острові, а також при оцінці пройденого життєвого шляху людини.

Обговорення

Розуміння питань, пов'язаних з екзистенцією буття і мислення особистості в умовах вимушеної самотності, пропонується нами у контексті ідеї екзистенційного та наукового мислення. На відміну від наукового мислення, яке базується на

теоретичних принципах, перше пов'язане із внутрішнім духовним життям особистості, з її глибокими інтимними переживаннями, мислення, якому у екзистенціалізмі надається значення як єдиного по-справжньому конкретного з притаманним йому людським сенсом (Кьєркегор, 1993; Спиркин, 1988: 86). У зв'язку із цим важливим є прояв екзистенційного і наукового мислення у специфічних умовах вимушеної самотності, де відсутнє звичне соціальне середовище і залишається лише відношення людини та фізичної природи.

У моделі поведінки Робінзона Д. Дефо чітко проводиться ідея вини, її болюче усвідомлення і страх за свої вчинки (вихід у море проти волі батька) як вірогідної причини усіх бід особистості. Саме це усвідомлення призводить до актизації релігійної свідомості, потребі каяття та розгортанню активної комунікації у плані «Я-Надприродне». Ця гранична ситуація екзистенційної кризи, перед якою обличчям постала людина, врешті знаходить вирішення у її вольових зусиллях та прагненні до життя. При цьому зазначена вище дуалістичність мислення зберігається у Робінзона і після повернення з острова, що проявлялося у внутрішній боротьбі між доводами розуму (та побажаннями і волею батька) та нестримним тягінням знову відправитися у плавання.

У героїв роману Ж. Верна внутрішня психологічна складова, яка знаходилася в основі їхньої поведінки і світосприйняття, набула іншого характеру. Своє перебування на острові розцінювалося ними як *продовження* громадянської дії, служіння прогресивним суспільним ідеалам, заради перемоги яких вони ризикували власним життям (часи громадянської війни у США). Відповідне налаштування найбільш концентровано передано у вислові одного з героїв роману: «...ми втекли з Річмонду без дозволу охоронців. А тут у нас ніяких наглядачів немає, так не вже ж ми одного чудового дня не розпрощаємося з цим благословенним куточком?» (Верн, 1987: 96-7). В такому разі саме самотність в умовах робінзонади дозволяє з найбільшою силою розкрити сенс і мету життя людини, по-справжньому досягнути її духовне буття як існування, як екзистенцію. Основні екзистенційні проблеми набувають нового змісту, оскільки по-іншому, оптимістично вирішуються питання індивідуальної свободи і вибору людини самої себе, відчуття кризи і буття перед лицем смерті, по-іншому сприймається пафос боротьби, коли загальна приреченість перетворюється на «...гімн стійкості людини, її мужності, вір, волі, винахідливості» (Корнилова, 1992: 287).

Висновки

Отже, аналіз сюжетних ліній зазначених вище творів свідчить про те, що досвід робінзонади є своєрідним антропологічним експериментом із випробування сил і здібностей героїв у ситуації боротьби з невідомим, прояву волі до життя, глибокої саморефлексії свого становища і його причин, в результаті реалізації якого можна говорити про певну екзистенційну модель буття і

мислення особистості. Оскільки така модель у кінцевому підсумку визначає особливості і спрямованість її предметно-практичної діяльності.

Екзистенційна модель мислення Робінзона Д. Дефо характеризується глибиною переживання свого становища у перші часи самотнього буття, які постали перед ним у своїй лякаючій невблаганній силі і невідворотності. Мислення індивіда отримало дуального характеру, де перетиналися почуття граничного відчаю і страху перед величезною безоднею невідомого та інстинктивне прагнення до виживання, підкріпленого раціональним мисленням. При цьому включення ідеї активної комунікації з трансцендентним до практики оцінювання позитивних і негативних аспектів власної долі дало можливість герою роману Д. Дефо обрати конструктивний сценарій поведінки, спрямований на виживання у складних умовах.

У варіанті робінзонади героїв роману Ж. Верна ми спостерігаємо зовсім іншу, багато в чому раціоналізовану та сцієнтизовану, модель мислення і буття, у якій майже відсутні складні внутрішні переживання героїв, роздуми на релігійну тематику при збереженні загальної релігійності, а гранична ситуація небезпеки та самотності не стала для їх свідомості істотною перешкодою перед вірою у розум, сили і можливості людини долати будь-які труднощі. Але всіх їх об'єднує недобровільність та вимушеність самотності, що виступає складовим компонентом і відправним сенсом побудови всієї моделі комунікації індивіда з оточенням у подальшому аналізі зазначеної теми.

Список літератури

1. Верн Жюль. Таинственный остров: Роман / Жюль Верн // Пер. с фр. Н. И. Немчиновой и А. А. Худадовой; [Предисл. В. И. Пашенко]. – К.: Веселка, 1987. – 559 с.
2. Дефо Д. Приключения Робинзона Крузо. Роман / Д. Дефо // Пер. с англ. М. Шишмаревой. – М.: Камея, 1992. – 288 с.
3. Дротянко Л. Г. Інформаційний простір і діалог культур в інтер'єрі ХХІ століття / Л. Г. Дротянко // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. – 2011. – № 1 (13). – С. 5-8.
4. Корнилова Е. Даниэль Дефо и его роман «Приключения Робинзона Крузо» // Дефо Д. Приключения Робинзона Крузо. Роман. Пер. с англ. М. Шишмаревой. – М.: Камея, 1992. – С. 286-287.
5. Кьеркегор С. Страх и трепет / С. Кьеркегор. – М.: "Республика", 1993. – 383 с.
6. Пашенко В. И. Удивительный талант Жюль Верна // Верн Жюль. Таинственный остров: Роман / Жюль Верн // Пер. с фр.

Н. И. Немчиновой и А. А. Худадовой; [Предисл. В. И. Пашенко]. – К.: Веселка, 1987. – С. 5-11.

7. Спиркин А. Г. Основы философии: Учеб. пособие для вузов / А. Г. Спиркин. – М.: Политиздат, 1988. – 592 с.

8. Хайдеггер М. Основные понятия метафизики / М. Хайдеггер // Время и бытие. – М.: Республика, 1993. – С. 327 – 344.

9. Ягодзінський С. М. Формування глобальної свідомості як соціокультурна практика // С. М. Ягодзінський // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. – 2015. – № 1 (21). – С. 88-93.

10. Ясперс К. Введение в философию / Пер. и ред. А. А. Михайлова. — Мн.: Пропилеи, 2000. – 192 с.

11. Fisher, Carl. "The Robinsonade: An Intercultural History of an Idea." Approaches to Teaching Defoe's Robinson Crusoe. Ed. by Maximilian E. Novak and Carl Fisher. The Modern Language Association of America. New York, 2005: 129-39.

References

1. Verne, J. (1987). *Tainstvennyy ostrov: Roman [Mysterious Island: Novel]*. Kyiv: Veselka [in Russian].
2. Defoe, D. (1992). *Priklyucheniya Robinzona Kruzo. Roman [Adventures of Robinson Crusoe. Novel]*. Moscow: Kameya [in Russian].
3. Drotynko, L. (2011). *Informatsiynyy prostir i dialoh kul'tur v inter'yeri XXI stolittya [The information space and the dialogue of cultures in the context of XXI century]*. Visnyk natsionalnoho aviatsiynoho universytetu. Seriya : Filosofiya. Kulturolohiia, 1(13): 5-8 [in Ukrainian].
4. Kornilova, E. (1992). *Daniel' Defo i yego roman «Priklyucheniya Robinzona Kruzo» [Daniel Defoe and his novel "The Adventures of Robinson Crusoe"]*. Moscow: Kameya [in Russian].
5. Kierkegaard, S. (1993). *Strakh i trepet [Fear and Awe]*. Moscow: Respublika [in Russian].
6. Paschenko, V. (1987). *Udivitelnyy talant Zhyulya Verna [Amazing Talent of Zh. Vern] // Vern Zhyul. Tainstvennyy ostrov: Roman, Zhyul Vern. The Mysterious Island (N.I. Nemchinovoy and A.A. Hudadovoy, Trans.)*. Kyiv: Veselka: 5-11 [in Russian].
7. Spirkin, A. (1988). *Osnovy filosofii: Ucheb. posobiye dlya vuzov [Fundamentals of Philosophy: Textbook manual for universities]*. Moscow: Politizdat [in Russian].
8. Heidegger M., (1993) «*Osnovnyye ponyatiya metafiziki*» [Basic concepts of metaphysics]. Moscow: Respublika [in Russian].
9. Yagodzi`ns`kij, S. (2015). *Formuvannya global`noyi svi`domosti` yak soczi`okul`turna praktika [Formation of Global Consciousness as Sociocultural Practice]*. Visnyk Natsionalnoho aviatsiynoho universytetu, Proceedings of the National Aviation University, 1 (21): 88-93 [in Ukrainian].
10. Jaspers, K. (2000). *Vvedeniye v filosofiyu [Introduction to Philosophy]*. Mn.: Propilei [in Russian].
11. Fisher, Carl. (2005). *The Robinsonade: An Intercultural History of an Idea. Approaches to Teaching Defoe's Robinson Crusoe.* (Maximilian E. Novak and Carl Fisher, Eds). *The Modern Language Association of America*. NY: 129-39.

Е. Н. Сидоркина

ЕКЗИСТЕНЦІЯ БІТТЯ І МЫШЛЕННЯ ЛІЧНОСТІ В УМОВАХ ПРЕДЕЛЬНОГО ОДИНОЧЕСТВА

В статье рассматриваются экзистенциальные аспекты бытия и мышления личности, в условиях предельного одиночества, представленной в литературной традиции робинзонады. Анализируются особенности восприятия действительности изолированного субъекта. Опыт робинзонады является вариантом саморефлексии человека относительно своего положения, в результате которого можно говорить о экзистенциальной модели бытия человека, которая определяет особенности и направленность его предметно-практической деятельности.

Ключевые слова: человек, робинзонада, борьба, индивид, бытие, экзистенциальное мышление, научное мышление, одиночество.

E. Sidorkina

EXISTENCE OF MAN'S BEING AND THINKING IN CONDITIONS OF EXTRAORDINARY LONELINESS

Introduction. For an individual who finds himself in a situation of isolation, a period of self-reflection of consciousness begins with attempts to comprehend the deepest foundations of being, to understand the causes of suffering and find ways to overcome loneliness. A wide research field of the problem of loneliness and its overcoming is given to us by the literary tradition of Robinsonade, where we deal with the existential problems of being that a person faces in these circumstances and how to overcome them. **The aim and tasks.** The aim of the article is to disclose the features of the manifestation of being, the personality's thinking and subjective perception in extreme situations of isolation of the perceiving subject, presented in the literary tradition of Robinsonade using two works by famous

authors as examples: *The Adventures of Robinson Crusoe* by D. Defoe and *The Mysterious Island* by J. Verne. **Research methods.** The methodological basis of the study is the basic tenets of the philosophy of existentialism, in particular, ideas about the cognitive capabilities of a person in extreme situations, as well as the ideas of philosophical anthropology and social philosophy, which reflect modern views on the communicative processes of the individual, the dialectics of the social and individual at the level of an individual individual. **Research results.** In the philosophical analysis of the existential foundations of human being and thinking in the extreme conditions of a Robinsonade, we took into account the circumstances and motivation of a person falling into conditions of prolonged isolation, the nature of his socio-communicative connections to forced loneliness, as well as ways of the individual's relationship and communication with the Absolute. The analysis of the plot canvas of the works of "Robinson's" themes testifies a peculiar anthropological experiment to test the physical and moral forces of a person, as well as to a certain existential model of person's being and thinking. The existential thinking model of Robinson Defoe is characterized by the depth of experiencing his position, guilt and its consequences for the individual, dualistic thinking with a combination of fear of the unknown and a deep desire for survival. In the Robinsonade version of the heroes of the novel by J. Verne, we observe a rationalized and scientized model of thinking and being with the absence of complex existential self-reflection. **Discussion.** In the behavior model of Robinson D. Defoe, the idea of guilt is clearly carried out, a painful awareness of its consequences for the person, which leads to the activation of religious consciousness, the need for repentance and the development of active communication in the plan of "I-Supernatural." Staying on the island by the characters of the novel by J. Vern was regarded as a continuation of social activity, service to progressive social ideals, for the victory of which they risked their own lives. **Conclusion.** The experience of a Robinsonade is a peculiar variant of a person's deep self-reflection in relation to his position and reasons, as a result of which we can talk about a certain existential model of individual being and thinking, since such a model ultimately determines the features and orientation of person's subject-practical activity.

Keywords: man, Robinsonade, struggle, individual, being, existential thinking, scientific thinking, loneliness.

УДК 141.7:[378.02:7.038.6]

3. В. Стежко

RATIO ЯК СВИТОГЛЯДНИЙ ОРІЄНТИР: ВІД МІСТИФІКАЦІЇ ДО ОБ'ЄКТИВНОСТІ

Центральноукраїнський національний технічний університет

Анотація. У статті обґрунтовується необхідність дослідження різних історичних типів світогляду з метою формування оптимальної світоглядної орієнтації діяльності людей для забезпечення суспільного прогресу. Зокрема: досліджені глибинні причини періодичних суспільних криз; проаналізована специфіка взаємозв'язку розуму та інтересу в структурі мотивації дій людини; показана необхідність методологічного забезпечення конкретнонаукових пошуків оптимізації соціальної дійсності; виокремлена специфіка формування раціонального типу світогляду.

Ключові слова: розум, раціоналізм, ірраціоналізм, істина, розуміння, антропоцентризм, методологія, глобальне мислення, світогляд.

«Відповідь на питання, які залишає без відповіді філософія, полягає у тому, що вони мають бути поставлені інакше»
Г. Гегель

Вступ

Є незаперечним, що грандіозним успіхам практично в усіх сферах соціальної дійсності ми завдячуємо раціоналізму доби Модерну. Проте сьогодні усі сходяться на оцінці, що скомпроментувала себе доба Модерну також через раціоналізм, який, за М.Вебером, у кінцевому підсумку виявився згубним для людства. Вважається, що саме раціональність спричинила руйнівні процеси як у сфері матеріального буття, так і у сфері духовності, моралі, свободи особистості – у всьому тому, що визначило суспільну кризу доби Модерну. Проте епоха Постмодерну, яка прийшла на зміну добі Модерну з надією на історичну перспективність її ірраціонально-чуттєвих підходів, сьогодні також показує всі ознаки занепаду. Більше того, вона вже поступово стає глобальною проблемою людства, причиною суспільної кризи. На нашу думку, це робить дослідження даної проблеми актуальним. Необхідним тут є застосування філософської методології, адже лише філософія виступає гранично узагальненим духовним досвідом людства. Тим досвідом, з якого необхідно брати уроки при формуванні нової історичної перспективи.

Мета і завдання

Метою нашого дослідження є зіставлення міркувань щодо долі раціоналізму та ірраціоналізму,

обґрунтування методологічних, концептуальних настанов щодо перспектив постмодерного гуманізму та межі їхньої ефективності. Завданням є здійснити філософський аналіз змісту раціональності в соціокультурній сфері постмодернізму, потенцій ірраціональних форм пізнання, способів типологізації раціональності та її перспективність.

Методологія дослідження

Методологією дослідження бачиться раціональна філософія, позаяк саме вона забезпечує максимальну глибину когнітивних можливостей людини. Оперуючи системою категорій (свобода-необхідність, одиничне-загальне, сутність-явище, зміст-форма, система-структура-елемент та ін.), які базуються на принципах об'єктивності, раціональності, детермінізму, відображення, законах формальної та діалектичної логіки, раціональна філософія як методологія вимагає їхнього послідовного, постійного дотримання на всіх етапах пізнання та практичної реалізації.

Результати

Соціокультурний стан суспільства, який почали називати «постмодерн», сформувався десь у другій половині ХХ сторіччя класичним індуктивним шляхом, починаючи з архітектури, соціальних наук, сфер духовної культури. Світоглядне